

КОРЕЛЯЦІЯ МІЖ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ПОПУЛІЗМОМ ЯК ФАКТОРОМ СУЧАСНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ІСТЕБЛІШМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

ДЕМИДЕНКО Володимир Олексійович - професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-0080>

УДК 340.1

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.1.8>

Актуальність. Нині в європейській спільноті є чітке уявлення, що агресивна війна росії проти України є не лише загрозою існування суверенної держави України та геноцидом Українського народу, а й переслідує за мету руйнування європейських цінностей щодо демократії, свободи, верховенства права та ліквідацію створених на цих принципах міжнародних міжурядових об'єднань держав (Рада Європи, ЄС та НАТО), мінімізацію їх геополітичного значення. Вказане розуміння терористичної сутності росії знаходить системне відображення в правотворчості уповноважених інституцій ЄС, ОБСЄ та Ради Європи, спрямованих на підтримку України.

Звичайно, євроінтеграційний курс України не лише обумовлює реформування в умовах війни національного муніципального права України, а й вдосконалення європейського муніципального права (у межах держав-членів Ради Європи). Відповідно, виникає необхідність проаналізувати сучасний стан реформування європейського муніципального права та муніципального права України. **Метою** публікації є дослідження впливу євроінтеграційного курсу України на європейське та національне муніципальне право в умовах сучасної російської гібридної війни. **Методологія** дослідження є системою теоретичних принципів (історизму, об'єктивності, плюралізму тощо), логічних прийомів (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, гіпотеза тощо) та конкретних засобів дослідження, що надали можливість повноцінно розкрити тенденції модернізації сучасного європейського

та національного муніципального права. **Наукова новизна.** У публікації удосконалено науково-теоретичне уявлення про взаємозв'язок впливу євроінтеграційного курсу України як на муніципальне право України, так і на європейське муніципальне право. **Результати дослідження.** Проаналізовано модернізацію європейської безпекової та оборонної політики з точки зору євроінтеграційного курсу України та гострої необхідності протидії російській гібридній війні проти європейських цінностей. **Практична значущість.** Констатовано наявність окремих негативних тенденцій у сучасній європейській муніципальній політиці, пов'язаних з непоодинокими перемогами ультраправих профросійських політичних сил і рухів у низці європейських держав як на місцевих виборах, так і іноді вже на загальнодержавних.

Ключові слова: муніципальне право України; європейське муніципальне право; євроінтеграційний курс України; популізм; лібералізм; демократія; права людини; держава; вибори; діджиталізація.

Вступ

Тривале трьохрічне повномасштабне вторгнення росії на територію України, геометричне зростання кількості воєнних злочинів, вчинених вищим військово-політичним керівництвом росії та її збройними силами, посилення терористичної складової в цій війні, її трансформацію у війну на виснаження обумовлюють пошук реалістичної стратегії зміцнення стійкості

Української держави та народу, поступового виснаження ворога, руйнування його політико-економічної системи, наслідком якого буде перемога України.

При цьому, на наше переконання, стратегія Української перемоги має, перш за все, враховувати базові вихідні положення: а) значна обмеженість національних ресурсів протидії ворогу, їх вагома не співмірність із ресурсами противника (росії та її сателітів – держав, спонсорів тероризму) та б) низький рівень управління в Україні (як загальнодержавного, так і муніципального), який має великий спектр причин.

Відповідь на подолання обмеженості ресурсів (військових, економічних, політичних, демографічних та ін.) у протистоянні ворогу лежить у площині об'єднання демократичних держав навколо України та цінностей, які вона боронить (відновлення поваги до міжнародного права та системи забезпечення міжнародної безпеки, їх модернізація, шанування життя людини, її прав і свобод, демократії, верховенства права, свободи тощо).

І в цій царині в Україні є вагомі позитивні здобутки. Фактично протидія ворогу на полі бою та забезпечення функціонування Української держави за три роки війни відбулося в значній мірі завдяки підтримці держав-партнерів України (США, загалом ЄС та держав-членів ЄС, Великобританії, Канади, Японії, Австралії, Чехії, Сінгапуру, Болгарії та багатьох інших). При цьому, досить вражає географія та кількість держав, що підтримали Україну.

У європейської спільноти є чітке уявлення, що неспровокована та агресивна війна росії проти України є не лише загрозою існування суверенної держави України та геноцидом Українського народу, а й переслідує за мету руйнування європейських цінностей щодо демократії, свободи, верховенства права та ліквідацію створених на цих принципах міжнародних міжурядових об'єднань держав (Рада Європи, ЄС та НАТО), мінімізацію їх геополітичного значення [2, с. 77].

Але, звичайно, росія також намагається максимально об'єднати в протистоянні цивілізованому світу різноманітні авторитар-

ні держави. Окремі з них надають військової допомогу відкрито (Північна Корея, Іран, Білорусь), деякі приховано.

Порівняння українських партнерів та російських нашо вухує до невтішних висновків. Зокрема, якщо: а) українські партнери повільні (наприклад, вирішення питання щодо надання Україні права використовувати відсотки від заморожених російських фінансових активів в США та ЄС зайняло близько року і до кінця не вирішене), то російські партнери – оперативні (втілення рішення Північної Кореї щодо надсилання своїх військовослужбовців зайняло менше місяця); б) українські партнери нерішучі – дискусії про можливість постачання Україні далекобійних ракет з боку США, Франції, Великобританії, ФРН та нанесення ними ударів по росії тривають більше двох років і знайшли лише часткове рішення. У цьому показнику російські партнери рішучі – постачання росії ракет з боку Північної Кореї, або постачання Іраном «шахедів» та сприяння щодо будівництва відповідного заводу в Татарстані було здійснено досить оперативно; в) українські партнери, особливо європейські, обмежені в можливостях щодо постачання Україні зброї (держави-члени ЄС зобов'язалися поставити в Україну один мільйон снарядів до березня 2024 року та поставили на кінець січня 2024 року близько 330 тисяч [2]. У свою чергу, на думку Президента України, КНДР поставила росії у 2024 році 3,5 мільйона артилерійських снарядів [3].

При цьому складність ситуації щодо підтримки України зарубіжними партнерами лише посилюється. І це обумовлено зміною еліт за результатами виборчих процесів у нині демократичних державах. Переможцями за результатами проведення загальнодержавних та муніципальних виборів стали політичні діячі, які в переважній більшості проповідують популізм як у реалізації внутрішньої політики, так і зовнішньої.

Загалом, популізм і до останніх виборів у державах-партнерах України був досить поширеним явищем як на державному, так і на локальному рівнях. Це фактично призвело до певної деградації істеблішменту

(наприклад, вікові цензи кандидатів на пост президента на виборах у США) та загалом суттєве зниження ефективності публічної влади. Іноді це має наслідком фактичну відсутність можливості реалістичної оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз щодо існування та розвитку цілих держав та народів та побудови відповідної державної та муніципальної політики (наприклад, Україна, Ізраїль та ін.).

Головною особливістю сучасного популізму є те, що конкурентна боротьба між політичними лідерами розгортається не на полі ідей і законодавчих ініціатив, а у сфері політичних технологій і маніпуляцій. Для підсилення власного культурного значення, нарощування електоральної підтримки політична еліта максимально задіює зовнішні знакові відношення, які затьмарюють смисловий вертикальний зв'язок між означником і означуваним, а натомість підкреслюють формальні відмінності осіб політиків один від одного (парадигматичний рівень), чи тимчасові ситуаційні переваги того чи того політика (синтагматичний рівень) [13, с. 129].

На локальному рівні популізм зумовлює розвиток радикальних політичних сил, які спроможні зруйнувати демократичні засади функціонування спочатку муніципальної, а за відсутності належного реагування і протидії в наступному і державної влади. Для прикладу, можемо взяти зародження спочатку на локальному рівні таких політичних сил, як німецька ультраправа партія «Альтернатива для Німеччини» (AfD), що перемогла на своїх перших регіональних виборах, набравши 32,8% голосів у Тюрінгії [4], та прогнози щодо її участі в розподілі депутатських мандатів на найближчих федеральних виборах в Бундестаг (23 лютого 2025 року) [5]. Нагадаю, що AfD має широкі зв'язки між членами партії та неонацистськими та ультраправими мережами. Зокрема, депутат земельного парламенту Баварії від AfD перебуває під слідством за праворадикальну агітацію, а колишній депутат Бундестагу від AfD перебуває під вартою за ймовірну причетність до планування державного перевороту [6]. У цілому AfD, подібно до обраного пре-

зидента США Дональда Трампа, виступає проти нелегальної міграції та відкритих кордонів [6]. Це створює певні негативні сценарії, щодо членства Німеччини в ЄС.

На сьогодні праві популістські партії вже виступають значною силою на політичній арені Європи, яка може впливати на визначення зовнішнього та внутрішнього курсу окремих держав та ЄС у цілому (праві популістські сили є провідними опозиційними партіями в ряді національних парламентів, входять в урядові коаліції, мають власну фракцію в Європарламенті) [14, с. 170].

Усе це обумовлює потребу всебічного науково-теоретичного опрацювання популізму як суспільно-політичного явища, що вагомо сприяє деградації істеблшменту та публічної влади. Важливість цього аспекту посилюється у світлі неспроможності популістичних лідерів демократичних країн напрацювати дієву стратегію подолання російської військової агресії, що вже склало передумови до третьої світової війни.

Матеріали та методи

Варто зауважити, що популізм як політико-правове явище знайшов своє досить ґрунтовне відображення, перш за все, з політологічного, економічного та соціологічного аспектів. При цьому, серед публікацій домінують праці зарубіжних учених. Проте останнє десятиліття позначилося вагомим розвитком науково-теоретичного дослідження популізму й у вітчизняних роботах. Зокрема, науково-теоретичну основу висвітлення популізму складають роботи Вайнштейна Г., Дем'яненка М., Задой А., Кіянки І., Конована М., Лакклау Е., Леку Ж., Лісничука О., Мигалья С., Момота В., Барабанова О., Паніцци Ф., Поста К., Прядко Т., Радя Т., Телешуна С., Уайлза П., Уорслі П., Філіповича А., Чернятевича Я., Шиллза Е., Янсена Р. та ін.

Разом з тим, популізм як юридична категорія, його вплив на реалізацію принципів та цінностей сучасного конституціоналізму, рівень утвердження та забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, демократичні процеси в країні доволі обмежено розглянуто в юридич-

ній науці. Водночас, окремим аспектам популізму в означеному вище контексті були присвячені роботи Ворожбита О., Заславського В., Колодія А., Литвина В., Розумного М., Романюка А.

Проте, з огляду на предмет дослідження нашої публікації, представляють особливий інтерес аналіз ролі та місця популізму в реалізації територіальною громадою права на місцеве самоврядування, організації та діяльності місцевих рад, їх виконавчих органів, сільських, селищних, міських голів та інших органів та посадових осіб місцевого самоврядування як в Україні, так і зарубіжних країнах. Так, означим питанням у тій чи іншій мірі були присвячені роботи таких учених, як О. Батанова, М. Баймуратова, І. Галахметова, В. Кампо, Н. Камінської, М. Костицького, В. Кравченка, В. Куйбіди, В. Погорілка, М. Пухтинського, О. Солоненка, А. Селіванова, О. Фрицького, В. Шаповала та ін.

Разом з тим, незважаючи на значний доробок учених-муніципалістів, у ньому фактично відсутні положення щодо впливу популізму на ефективність реалізації територіальною громадою права на місцеве самоврядування, продуктивність функціонування муніципальної влади, рівень утвердження та забезпечення муніципальних прав особи. При цьому, особливий інтерес виникає взаємозв'язок рівня поширення популізму серед суб'єктів місцевого самоврядування та формалізацією в муніципальному праві форм, методів, санкцій муніципально-правової відповідальності та дієвості на практиці вказаного муніципально-правового інституту.

Методологія дослідження кореляції між муніципально-правовою відповідальністю та популізмом як фактором сучасної деградації істеблшменту та публічної влади базується на системі: а) принципів дослідження політико-правової категорії популізму та його впливу на рівень ефективності владних і опозиційних еліт у реалізації державної і муніципальної влади (об'єктивності, історизму, плюралізму тощо); б) логічних прийомів (аналіз і синтез, аналогія, гіпотеза тощо); в) конкретних засобів дослідження посилення

муніципально-правової відповідальності та мінімізації популізму при формуванні та втіленні державної, регіональної та муніципальної політики. Серед таких доречно, перш за все, виокремити аксіологічний (ціннісний) метод, синергетичний метод, герменевтичний метод, компаративний метод, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історичний, статистичний та інші методи пізнання.

Результати й обговорення

Варто наголосити, що за останнє десятиліття в Україні та зарубіжних країнах спостерігається значне зростання кількості політичних діячів, які проповідують поширення різноманітних популістичних ідей як на міжнародному, так і національному та муніципальному рівнях. Такі популістичні гасла практично заповнили політичне поле та суттєво вплинули як на результати виборів, так і на подальший вектор розвитку багатьох країн, навіть тих, чия інституційна стабільність видавалася практично незламною до викликів [19, с. 22].

Водночас ці популістичні ідеї, у домінуючій більшості, абсолютно відірвані від реальності. Але вони досить схвально сприймаються населенням, яке природно більш схильне вірити в казку, у прості рішення складних, багатоаспектних проблем, аніж у необхідність тривалої, важкої, кропіткої, настирної праці для досягнення певного позитивного результату.

Здійснюючи значний вплив на політику країн із порівняно малим досвідом функціонування демократичних інститутів, популізм, водночас, досить помітно виявляє себе в сучасному політичному просторі "старих" демократій. Існує очевидний зв'язок між посиленням популізму та загостренням соціально-економічних проблем. Важливим чинником, що сприяє появі та зростанню впливу популістів, є нездатність політичного істеблшменту, зокрема і цілком демократичного, ефективно реагувати на нові труднощі та виклики [15, с. 49].

При цьому, вагомою особливістю сучасності є те, що популістичні ідеї, які зароджуються в межах виборчих кампаній,

як правило, не припиняють своє існування після завершення виборів та набувають широкого поширення, нових форм та наповнення, яке не відповідає ознакам логіки та раціонального змісту. Це пов'язано з тим, що політичні діячі, які перемогли в межах виборчих кампаній за рахунок проповідування популізму, не відзначаються професіоналізмом щодо виконання державних або муніципальних обов'язків за посадою, на яку його обрано або призначено.

Більше того, політичні діячі, які здобули електоральну перемогу на хвилі популізму, як правило, не спроможні сформувати ефективну професійну команду (апарат державних або муніципальних службовців), яка здатна визначити перспективні цілі функціонування органу публічної влади; шляхи, засоби, етапи їх досягнення; здійснити аналіз помилок в організації та підборі кадрів; правильно визначити далекосяжні напрями діяльності та точки підвищення ефективності функціонування; досягти посилення прозорості та відкритості роботи такого органу державної або муніципальної влади.

Це пов'язано, перш за все з тим, що популісти на державних або муніципальних посадах не володіють професійними знаннями та навичками щодо виконання завдань, покладених за посадою. Відповідно, їх критерії вимогливості до членів їх команди, процедура її формування та контролю за ефективністю функціонування державних або муніципальних службовців такої команди також є схибленими та не відповідають ознакам професійності, фаховості та кваліфікованості.

Як правило, еталоном, як основою для підбору персоналу, виступають особиста відданість політичному діячу, який пропагує популізм, кумівство, родинні зв'язки, наявність спільних знайомих тощо. Іноді за мірило відповідності державній або муніципальній посаді в команді популіста навпаки береться – відсутність високих моральних та розумових здібностей. Це, відповідно, надає можливість мати відповідального та бездумного виконавця, готового до втілення найбільш бездарної та

навіть незаконної ідеї, а не прагматика та критика лідера-популіста.

Навіть, якщо за умови втілення наведеного вище підбору у формуванні команди, якось випадково до неї будуть залучені професіонали – то вони довго в ній не затримуються. Це пов'язано перш за все з різним баченням відповідей на виклики сьогодення в професіонала та популіста, що обіймає виборну державну або муніципальну посаду. Бодай на першому етапі роботи новосформованої команди популіст буде дослухатися до ідей професіонала та відповідно матиме місце певні позитивні результати від такого спрямування з боку кваліфікованого працівника. Проте, вказана кваліфікація буде діяти проти самого такого співробітника, оскільки популіст, що обіймає державну або муніципальну посаду, вбачатиме в ньому серйозного конкурента на найближчих виборах. Така ситуація обумовить, перш за все, звільнення фахового співробітника та необхідність проведення стосовно нього медійної кампанії з його обстрікування та деморалізації.

Як наслідок, збільшення кола політичних діячів, які пропагують політичний популізм при здобутті державної або муніципальної служби призводить до деградації еліт (як провладних, так і опозиційних) та загалом значної примітивізації людського потенціалу, що абсолютно не потрібний в такій системі формування публічної влади.

При цьому, маніпуляції електоральними уподобаннями у випадках популізму можуть призвести (а часто і призводить) до проголошення лозунгів і програмних обіцянок, які важко або неможливо реалізувати у сфері державної політики [12, с. 100].

Більше того, у сучасних умовах цифровізації всіх процесів та можливості оперативного розповсюдження ідей політичного популізму через різноманітні соціальні віртуальні мережі додатковими негативними чинниками виступають стирання різниці між реальними, фактичними обставинами та вдаваними, видуманими наслідками втілення популізму, тобто між правдою, істиною та брехнею. Прикладом може слугувати перший тур президентських виборів у Румунії. Там перемагає ультраціоналіст

Келін Джоржеску, симпатик путіна та критик перебування Румунії в НАТО та ЄС [7].

Загалом, популістична активність у Європі підкреслює збільшення недовіри електорату до класичних партій, які не в змозі вирішувати нагальні суспільні запити. Нинішня популістська активність є наслідком структурної трансформації, яка передбачає: зростання недемократичного лібералізму; зміну відносин між правлячими політиками та підконтрольними; демократизацію засобів масової інформації, які виявляються взаємопов'язаними, що посилює їхній колективний ефект [17, с. 49].

У західних, усталених суспільствах глобалізація спричинила деіндустріалізацію, інформатизацію та зміну культурних цінностей та стереотипів. Зміни на ринку праці, масова імміграція та мультикультуралізм призвели до зниження соціального статусу нижчого та робітничого класів та сприяли посиленню соціальної депривації цих соціальних верств. Як наслідок — зростання популістських орієнтацій та підтримка популістських партій правого гатунку [18, с. 70].

Варто зауважити, що негативні наслідки реалізації політики популізму проявляються лише стосовно демократичних держав. Адже для авторитарних держав та особливо тоталітарних, електоральні змагання на виборчих перегонах мають другорядне або нульове значення.

Популізм можна вважати неминучим супутником політичної свободи та демократичного устрою. Подекуди він постає силою, яка сприяє розширенню політичної участі, проведенню реформ в інтересах численних соціальних груп із низьким статусом. Схиляючись до протиставлення права більшості інтересам і правам тих чи інших меншин, популізм може бути загрозою правовій державі та базовим політичним і громадянським свободам. Скрізь, де популістські лідери отримували владу, вона набувала авторитарного характеру, супроводжувалася зловживаннями й утисками (але не знищенням) опозиції [8, с. 219].

Перехід до персоналістського авторитарного правління становить загрозу не лише для широких верств населення, а й для еліти. Популісти при владі не можуть обійтися без підтримки еліти, особливо на початковому етапі свого правління, коли вони найбільш залежні від усталеної політичної, технократичної, безпекової та бізнес-еліти, ніж інші політичні лідери. Здатність популістів переходити до персоналістського авторитарного правління залежить від успіху у підкоренні сучасних еліт або створенні нової. Проте, враховуючи центральну роль армії та інших збройних сил у встановленні та підтримці авторитарного правління, перехід від популізму до персоналістської диктатури неможливий без контролю над цією групою еліт. Тому, очевидно, що на майбутніх виборах особливо актуальним буде залучення до політичних партій військовослужбовців [16, с. 407].

При цьому, варто наголосити, що розплачуватися за популізм одного політичного діяча, який здобуває перемогу на державних або муніципальних виборах, буде весь народ держави або вся територіальна громада, незалежно від того – брали вони участь у виборах чи ні, та якою була ця роль – агітували за нього чи проти, голосували «за» або «проти» проповідника політичного популізму. Іноді нейтралізація та усунення негативних наслідків функціонування державного або муніципального діяча-популіста в темпоральних межах стосуватиметься не одного покоління.

Зважаючи на наведене вище, політичний популізм, особливо в державних масштабах, є серйозною загрозою конституціоналізму та муніципалізму, демократичним засадам організації та діяльності публічної (державної та муніципальної) влади, правам і свободам людини і громадянина. Це пов'язано з тим, що політичні популісти на державних або муніципальних посадах, при спробі реалізації своїх фантастичних ідей стикаються з інституційною системою держави або місцевого самоврядування. Остання, як правило, намагається нейтралізувати втілення популістичних ідей через вироблені десятиліттями (йде мова про

держави сталої демократії) та регламентовані процедури опрацювання і прийняття рішень. Проте, не завжди інституційній системі держави вдається перемогти популістичний запал політичного діяча. Іноді новопризначена команда політичного популіста руйнує самі інституції, що втрачають правосуб'єктність.

Водночас політичний популізм, що зазнав підтримки, втілення та поширення в межах однієї держави, може набувати світового масштабу та відповідної руйнівної сили для демократичного врядування низки держав, міжнародної безпеки та миру. На наш погляд, це стосується переможця на виборах Президента США у 2024 році, який обіцяв завершити війну за 24 години навіть до його інавгурації. Проте, зіткнувшись із реальністю та фактичною неспроможністю досягнення вказаного результату, його полеміка вже перейшла в категорію намагань. При цьому, варто звернути увагу, що інструментарій впливу на агресора як у попереднього Президента США, так і новообраного абсолютно не змінився. І коли з нього виключається військова, економічна, політична підтримка України з боку США – геополітичного лідера, а залишається лише спроба досягти перемир'я за рахунок жертви (відмова від вступу в НАТО, втрата територій та інші негативні прогнози бачення) – таке перемир'я ніколи не переросте в мир, а має реальні перспективи перевтілення в третю світову війну.

Адже подібний сценарій людство вже проходило в 1938 році, коли Чехословаччина під тиском Франції (Едуарда Даладьє) і Великобританії (Невіла Чемберлена) при посередництві дуче Італії (Беніто Муссоліні) підписали з рейхсканцлером Німеччини Гітлером угоду, за якою Чехословаччина повинна була поступитись Німеччині прикордонною Судетською областю. Мюнхенський договір став останнім кроком у політиці «умиртворення», котру сповідували керівники Франції та Великої Британії щодо експансіоністськи налаштованого Гітлера, а Чехословаччина стала приреченою на розчленування [9]. Мюнхенська угода стала апогеєм політики «умиротворення»

щодо нацистської Німеччини, яку проводили уряди Великої Британії та Франції з середини 1930-х рр., призвела в кінцевому підсумкові до загарбання послабленої Чехословаччини (15 березня 1939 німецькі війська окупували всю Чехію і Моравію), і це обумовило розв'язання Німеччиною Другої світової війни [10].

З огляду на таку вагому небезпеку політичного популізму, постає питання щодо вироблення правового механізму протидії цьому небезпечному політико-правовому явищу для сучасних демократій. На наш погляд, протидія політичному популізму, його мінімізація, лежить у площині посилення політико-правової відповідальності за провальну політику реалізації популістичних програм, сформульованих у межах виборчих кампаній та обіцяних до втілення у випадку перемоги. Адже політичний популізм, по своїй суті, є суспільно шкідливим діянням, що призводить до ґрунтовних негативних наслідків в організації та функціонуванні публічної влади, володіє вагомою деструкцією щодо істеблішменту держави.

На жаль, для прикладу, інструментарій конституційного права України не містить санкцій для притягнення до конституційно-правової відповідальності за вказані суспільно небезпечні діяння. Хоча, на нашу думку, варто його доповнити такими негативними наслідками для прихильників ідеології політичного популізму. Ці конституційно-правові санкції будуть носити багато в чому політичний характер з юридичними наслідками (відставка із займаної посади за відсутність результатів в реалізації передвиборчих обіцянок). Це абсолютно відповідатиме політико-правовому характеру конституційно-правова відповідальність, яка навіть може наставати і без вини суб'єкта.

Адже глави держав, депутати парламентів, органів місцевого самоврядування, представники виконавчої влади часто не усвідомлюють своєї відповідальності перед громадянами [11, с. 6].

Водночас, муніципальне право України містить муніципально-правові санкції, що в тому числі можуть бути використан-

ні у випадку зловживання муніципальним популізмом. Зокрема, п. 5 ч.2 ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР¹ містить положення, що сільський, селищний, міський голова може бути відкликаний з посади за народною ініціативою не раніше як через рік з моменту набуття ним повноважень. Законом України «Про місцеве самоврядування» також передбачена процедура реалізації інституту відкликання з посади сільського, селищного, міського голови.

Окрім того, Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 року № 93-IV² запроваджено аналогічний інститут відкликання депутатів місцевих рад за народною ініціативою. Цьому присвячений розділ 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад». Зокрема, п.3 ч.1 ст. 37 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» встановлює, що підставою для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою може бути невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням передвиборної програми місцевої організації політичної партії, від якої його обрано депутатом, чи програмі політичної партії, від місцевої організації якої його обрано. При цьому, право вносити пропозицію про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою (не раніше ніж через рік з моменту набуття таких повноважень) мають місцева організація політичної партії, від якої його обрано депутатом, а також громадяни України, які є виборцями відповідного виборчого округу.

На наше переконання, вказані норми муніципально-правової відповідальності щодо відкликання за народною ініціативою через рік з моменту набуття повнова-

жень з певною модифікацією потребують своєї відповідної регламентації і на рівні конституційного права України та зарубіжних країн.

Водночас, поодинокий характер застосування інституту відкликання за народною ініціативою сільського, селищного, міського голови або депутата місцевої ради вказує на доволі ускладнену процедуру відкликання вказаних муніципальних службовців, її забюрократизованість, значні часові та фінансові витрати на реалізацію відкликання, наявність низки юридично закріплених елементів, що можуть звести нанівець народну ініціативу. Зважаючи на це, муніципально-правовий інститут відкликання за народною ініціативою потребує модернізації в контексті посилення діджиталізації процесів внесення пропозицій про відкликання за народною ініціативою муніципального службовця, збирання підписів під цією ініціативою, позбавлення блокуючого голосу політичної партії та прийняття кінцевого рішення про відкликання за народною ініціативою.

На наше переконання, подібні норми доцільно запровадити і стосовно посадових осіб, що обираються на загальнодержавних виборах. Це має сенс за умови відповідного вдосконалення муніципально-правового інституту відкликання за народною ініціативою, його належної апробації на муніципальному рівні та відповідної трансформації з урахуванням загальнодержавного характеру виборних посад, стосовно яких уже конституційно-правовий інститут відкликання за народною ініціативою пропонується застосовувати.

Висновки

Нині спостерігається вагоме збільшення кола політичних діячів, які пропагують політичний популізм при балотуванні на державну або муніципальну посаду, що у випадку їхньої електоральної перемоги призводить до деградації еліт (як прокладних, так і опозиційних) та загально значної примітивізації людського потенціалу.

Більше того, у сучасних умовах цифровізації всіх процесів та можливості опера-

¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

² Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV. Офіційний вісник України. 2002. № 31. Ст. 1453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>

тивного розповсюдження ідей політичного популізму через різноманітні соціальні віртуальні мережі додатковими негативними чинниками виступають стирання різниці між реальними, фактичними обставинами та вдаваними, видуманими наслідками втілення популізму, тобто між правдою, істиною та брехнею.

Варто зауважити, що негативні наслідки реалізації політики популізму проявляються лише стосовно демократичних держав. Адже для авторитарних держав та особливо тоталітарних, виборчі перегони мають другорядне або нульове значення. При цьому, доцільно наголосити, що розплачуватися за політичний популізм одного політичного діяча, який здобуває перемогу на державних або муніципальних виборах, буде весь народ держави або вся територіальна громада, незалежно від того – брали вони участь у виборах чи ні, та якою була ця роль. Іноді нейтралізація та усунення негативних наслідків функціонування державного або муніципального діяча-популіста в темпоральних межах стосуватиметься не одного покоління.

Зважаючи на наведене вище, політичний популізм, особливо в державних масштабах, є серйозною загрозою конституціоналізму та муніципалізму, демократичним засадам організації та діяльності публічної (державної та муніципальної) влади, правам і свободам людини і громадянина.

На наш погляд, протидія політичному популізму, його мінімізація лежать у площині посилення політико-правової відповідальності за провальну діяльність у реалізації популістичних програм, сформульованих у межах виборчих кампаній та обіцяних до втілення у випадку перемоги. Адже політичний популізм, по своїй суті, є суспільно шкідливим діянням, що призводить до ґрунтовних негативних наслідків в організації та функціонуванні публічної влади, володіє вагомою деструкцією щодо істеблшменту держави.

Водночас муніципальне право України, на відміну від конституційного права України, містить інститут відкликання за народною ініціативою окремих виборних муніципальних службовців. Вказаний му-

ніципально-правовий інститут відкликання за народною ініціативою потребує модернізації в контексті посилення діджиталізації процесів внесення пропозицій про відкликання за народною ініціативою муніципального службовця, збирання підписів під цією ініціативою, позбавлення блокуючого голосу політичної партії та прийняття кінцевого рішення про відкликання за народною ініціативою. У свою чергу, за умови певної модифікації аналогічний інститут доцільно запровадити і на рівні конституційного права України.

Література

Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

EU revises commitments on delivery of one million munitions to Ukraine. By March, it will be a maximum of 530,000. URL: <https://www.eunews.it/en/2024/01/31/eu-revises-commitments-on-delivery-of-one-million-munitions-to-ukraine-by-march-it-will-be-a-maximum-of-530000/>

Зеленський заявив, що у 2024 році КНДР надала Росії 3,5 млн артснарядів URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/zelenskyi-zaiavyv-shcho-u-2024-rotsi-kndr-nadala-rosii-3-5-mln-artsnariadiv>

Germany's far-right AfD has won its first regional election. URL: https://www.lemonde.fr/en/europe/article/2024/09/01/germany-s-far-right-set-for-wins-in-key-elections-after-attack_6724339_143.html

Germany faces major challenges ahead of snap election URL: <https://www.dw.com/en/germany-faces-major-challenges-ahead-of-snap-election/a-70765943>

Germany's far-right AfD looks to capitalize on snap election. URL: <https://www.dw.com/en/german-coalition-government-collapse-far-right-afd-capitalize-on-snap-election/a-70733324>

Sarah Rainsford Romania hit by major election influence campaign and Russian cyber-attacks. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cgq18w507dko>

Кіянка І. Ірраціональні цінності популізму в сучасному світі. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. № 3 (11). 2021. С. 216-225. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-03-216-225>

Мюнхенська угода. *Цей день в історії*. 2001. № 24. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0930M/>

Віднянський С.В. Мюнхенська угода 1938. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Miunkhenska_uhoda_1938

Ключник Р.М., Невесела К.О. Популізм як сучасний політико-економічний феномен. *Академічний огляд*. 2020. № 2 (53). С. 5-15. DOI: [10.32342/2074-5354-2020-2-53-1](https://doi.org/10.32342/2074-5354-2020-2-53-1)

Шманько О. В. Соціальний популізм як психологічна маніпуляція електоратом у перехідному українському суспільстві. *Вісник післядипломної освіти*. 2021. № 16(45). С. 99-111. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16\(45\)](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16(45))

Гужва А. Політичний популізм і популярна культура. *Філософська думка*. 2021. № 3. С. 125—137. DOI <https://doi.org/10.15407/fd2021.03.125>

Пашина Н.П., Іванець Т.М. Основні тенденції розвитку правих популістських політичних партій в провідних країнах ЄС. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 169-173. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.27>

Кіянка І., Левицька Н. Популізм і вибори в контексті глобалізаційних змін. *Ефективність державного управління*. 2020. ВИП. 4 (65). Ч. 1. С. 43-52. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.65.2020.226420>

Ляшенко Т. Популізм як загроза повного відновлення України. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 52. С. 403-409. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.50>

Бурдюг М.М. Популізм як виклик демократичним процесам у Європейському Союзі. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1(57) 2023.

С. 49-55. DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280788](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280788)

Рахманов О. Феномен популізму у розвинених та перехідних суспільствах: особливості проявів та детермінанти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 2. С. 59–73. DOI <https://doi.org/10.15407/sociology2022.02.059>

Свідерська О.І., Була С.П. Популізм як стратегія політичної маніпуляції масовою людиною в епоху постправди. *Регіональні студії*. 2021. №24. С. 18-23. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.2>

Демиденко В.О. Вплив євроінтеграційного курсу України на європейське та національне муніципальне право в умовах сучасної гібридної війни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1. С. 71-81. DOI: <https://doi.org/10.33270/01242702.71>

Камінська Н.В. Правові цінності Європейського Союзу та їх вплив на національні правопорядки. *Право України*. 2024. №7. С. 56-77. <https://doi.org/10.33498/loou-2024-07-056>

Demidenko V.

Ph.D in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-0080>

CORRELATION BETWEEN MUNICIPAL LEGAL LIABILITY AND POPULISM AS A FACTOR IN MODERN DEGRADATION OF ESTABLISHMENT AND PUBLIC AUTHORITY

Topicality. *Currently, the European community has a clear idea that Russia's aggressive war against Ukraine is not only a threat to the existence of the sovereign state of Ukraine and the genocide of the Ukrainian people, but also pursues the destruction of European values regarding democracy, freedom, the rule of law and the liquidation of international intergovernmental organizations created on these principles associations of states (Council of Europe, EU and NATO), minimizing their geopolitical significance. This understanding of the terrorist nature of russia is systematically reflected in the legislation of the authorized institutions of the*

*EU, the OSCE and the Council of Europe aimed at supporting Ukraine. Of course, Ukraine's European integration course not only conditions the reformation of the national municipal law of Ukraine in wartime conditions, but also the improvement of the European municipal law (within the member states of the Council of Europe). Accordingly, there is a need to analyze the current state of reforming the European municipal law and the municipal law of Ukraine. The **purpose** of the publication is to study the impact of Ukraine's European integration course on European and national municipal law in the conditions of the modern russian hybrid war. The research **methodology** is a system of theoretical principles (historicism, objectivity, pluralism, etc.), logical methods (analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, hypothesis, etc.) and specific means of research, which made it possible to fully reveal the modernization trends of modern European and national municipal law. **Scientific novelty.***

*The publication improves the scientific and theoretical understanding of the relationship between the impact of Ukraine's European integration course on both Ukrainian municipal law and European municipal law. **Research results.** The modernization of the European security and defense policy is analyzed from the point of view of the European integration course of Ukraine and the urgent need to oppose the russian hybrid war against European values. **Practical significance.** The presence of certain negative trends in modern European municipal politics, associated with the occasional victories of far-right pro-Russian political forces and movements in a number of European states, both in local elections and sometimes in national elections, has been established.*

Keywords: *municipal law of Ukraine; European municipal law; European integration course of Ukraine; populism; liberalism; democracy; human rights; state; election; digitization.*